

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ Γ' ΛΥΚΕΙΟΥ

ΟΜΑΔΑΣ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

26/04/2026

ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A1. 1. Σωστό «ὄπερ ἔστιν ἐν καὶ τὸ αὐτὸ πᾶσιν»

2. **Λάθος** «τοῦτο δὲ μέσον ἔστι κατὰ τὴν ἀριθμητικὴν ἀναλογίαν» (αναφέρεται στο μέσον «κατὰ τὸ πρᾶγμα»)

3. **Σωστό** «πρὸς ἡμᾶς δὲ ὁ μήτε πλεονάζει μήτε ἐλλείπει»

4. **Λάθος** «μέσον δὲ οὐ τὸ τοῦ πράγματος ἀλλὰ τὸ πρὸς ἡμᾶς»

5. **Σωστό** «Μίλωνι μὲν γὰρ ὀλίγον, τῷ δὲ ἀρχομένῳ τῶν γυμνασίων πολὺ»

B1. Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, οι ηθικές αρετές ορίζονται ως «έξεις», δηλαδή ως μόνιμα και σταθερά χαρακτηριστικά του χαρακτήρα που αποκτώνται αποκλειστικά μέσω της επίμονη και μακροχρόνιας άσκησης σε ηθικές πράξεις. Η θέση αυτή εκκινεί από την παραδοχή ότι η φύση μάς παρέχει μόνο τη δεκτικότητα προς την αρετή, όμως η ολοκλήρωση του ανθρώπου και του έργου για το οποίο είναι προορισμένος επιτυγχάνεται μέσα από τη συνήθεια. Στην παρούσα ενότητα, απαντώντας στο ερώτημα «τίς ἔστιν ἡ φύσις τῆς ἀρετῆς», δηλαδή ποια είναι η φυσική υπόσταση της αρετῆς, ο φιλόσοφος εισάγει την κεφαλαιώδη έννοια της μεσότητας. Αρχικά, διευκρινίζει ότι σε κάθε μέγεθος που είναι συνεχές και διαιρετό «**ἔστι λαβεῖν τὸ μὲν πλεῖον τὸ δ' ἔλαττον τὸ δ' ἴσον**». Καθορίζει, λοιπόν, το μέσον ενός πράγματος με βάση αντικειμενικά κριτήρια, το οποίο είναι «**ἐν καὶ τὸ αὐτὸ πᾶσιν**», καθώς αποτελεί το σημείο που απέχει εξίσου από τα δύο άκρα («**τὸ ἴσον ἀπέχον ἀφ' ἑκατέρου τῶν ἄκρων**») κατά την αριθμητική αναλογία.

Ωστόσο, η ηθική αρετή δεν ακολουθεί αυτή την άκαμπτη μαθηματική λογική, καθώς ορίζεται ως το μέσον «**πρὸς ἡμᾶς**», δηλαδή με υποκειμενικά κριτήρια. Το μέσον αυτό είναι εκείνο που «**μήτε πλεονάζει μήτε ἐλλείπει**» και, σε αντίθεση με το αντικειμενικό, «**οὐχ ἓν, οὐδὲ ταῦτον πᾶσιν**». Προσδιορίζεται από τον ίδιο τον άνθρωπο, τις ιδιαίτερες ανάγκες του, το ήθος και την ιδεολογία του. Για να γίνει αυτό κατανοητό, ο Σταγειρίτης επιστρατεύει το παράδειγμα της διατροφής: αν για κάποιον τα δέκα κιλά τροφῆς είναι πολλά («**δέκα μναὶ φαγεῖν πολὺ**») και τα δύο λίγα («**δύο δὲ ὀλίγον**»), ο προπονητής («**ὁ ἀλείπτης**») δεν θα επιβάλει αναγκαστικά τα έξι κιλά ως μέσο όρο. Αυτό συμβαίνει διότι μια τέτοια ποσότητα μπορεί να είναι «**Μίλωνι**

μὲν γὰρ ὀλίγον» (για έναν έμπειρο αθλητή), αλλά για έναν αρχάριο (**«τῷ δὲ ἀρχομένῳ τῶν γυμνασίων»**) να είναι υπερβολική.

Αυτή η σχετική θεώρηση των πραγμάτων θυμίζει έντονα τη διδασκαλία των Σοφιστών για το υποκειμενικό στοιχείο και την ύπαρξη διαφορετικών ειδών αλήθειας, όπως εκφράζεται στο ρητό του Πρωταγόρα: **«πάντων χρημάτων μέτρον ἐστὶν ἄνθρωπος, τῶν μὲν ὄντων ὡς ἔστιν, τῶν δὲ οὐκ ὄντων ὡς οὐκ ἔστιν»**, δηλαδή ότι ο άνθρωπος είναι το μέτρο της αλήθειας και της γνώσης. Ο Αριστοτέλης, ωστόσο, διαφοροποιείται από αυτόν τον απόλυτο σχετικισμό, θέτοντας ως απαραίτητο κριτήριο τον «ορθό λόγο», ο οποίος διασφαλίζει την αντικειμενικότητα στον προσδιορισμό του μέσου. Η αρετή προϋποθέτει «προαίρεση», δηλαδή μια ελεύθερη, συνειδητή και εκλογικευμένη επιλογή, όπου το άτομο ενεργεί χωρίς καταναγκασμό.

Σε αυτή τη διαδικασία, ο ρόλος του «επιστήμονος» (ειδικού) είναι καθοριστικός, καθώς αυτός είναι που **«τὴν ὑπερβολὴν μὲν καὶ τὴν ἔλλειψιν φεύγει, τὸ δὲ μέσον ζητεῖ καὶ τοῦθ' αἰρεῖται»**. Ο ειδικός διερευνά τις συνθήκες και επιλέγει το μέσον **«οὐ τὸ τοῦ πράγματος ἀλλὰ τὸ πρὸς ἡμᾶς»**, μετατρέποντας την ηθική πράξη σε μια επίπονη πνευματική διεργασία. Συμπερασματικά, η αρετή αποδεικνύεται ότι δεν είναι ένα έμφυτο δώρο, αλλά μια **«ἐξή»** που αποκτάται με την αυτοβουλία και τη συνδρομή του ορθού λόγου, αποτελώντας τελικά τη **«δεύτερη φύση»** του ανθρώπου. Ο άνθρωπος αναζητά το δικό του «μέσον» που αρμόζει στις δικές του ιδιαιτερότητες, επιβεβαιώνοντας ότι η ηθική τελείωση είναι το αποτέλεσμα μιας διαρκούς πορείας από τη φυσική δυνατότητα στην έλλογη πράξη.

B2. Στο κείμενο αναφοράς από τα *Ηθικά Νικομάχεια*, ο Αριστοτέλης επιχειρεί να προσδιορίσει την έννοια της ηθικής αρετής μέσα από τη θεωρία της μεσότητας. Η ανάλυση αυτή, όταν παραβάλλεται με το δεύτερο αριστοτελικό απόσπασμα και την ερμηνεία του Κ. Τσάτσου, αναδεικνύει τη μεσότητα όχι ως μια στατική μαθηματική έννοια, αλλά ως μια δυναμική επιλογή που καθορίζεται από τον «λόγον» και τις ανάγκες του υποκειμένου.

Κοινός άξονας των κειμένων είναι η θεμελιώδης διάκριση ανάμεσα στο αντικειμενικό και το υποκειμενικό μέσον. Στο κείμενο αναφοράς, ο φιλόσοφος ορίζει το «μέσον του πράγματος» ως το σημείο εκείνο που απέχει εξίσου από τα δύο άκρα, το οποίο είναι **«ἐν καὶ τὸ αὐτὸ πᾶσιν»** (ένα και το αυτό για όλους), ακολουθώντας την αριθμητική αναλογία (**«κατὰ τὴν ἀριθμητικὴν ἀναλογίαν»**). Ο Κ. Τσάτσος επιρρωνύει αυτή τη θέση, διευκρινίζοντας ότι αυτή η μορφή μεσότητας είναι εύκολο να βρεθεί όπου **«χωράει μαθηματικὴ σκέψη»**, καθώς εδράζεται σε αμιγῶς αντικειμενικά στοιχεία. Ωστόσο, η ηθική αρετή δεν εγκλωβίζεται σε αριθμητικά σχήματα. Το **«πρὸς ἡμᾶς»** μέσον ορίζεται ως αυτό που **«μῆτε πλεονάζει μῆτε ἐλλείπει»** και, σε αντίθεση με το αντικειμενικό, **«οὐχ ἓν, οὐδὲ ταῦτὸν πᾶσιν»**. Ο Τσάτσος εμβαθύνει σε αυτό, σημειώνοντας ότι η εύρεσή του είναι δυσχερής, καθώς εξαρτάται από την **«προσωπικὴν ἰδιοσυγκρασίαν»** του καθενός.

Η χρήση των παραδειγμάτων στα κείμενα λειτουργεί ως αποδεικτικό μέσο για την υποκειμενικότητα της αρετής. Στο κείμενο αναφοράς, ο Αριστοτέλης χρησιμοποιεί το εμβληματικό παράδειγμα του αθλητή Μίλωνα για να δείξει ότι η τροφή που είναι «**ολίγον**» για έναν έμπειρο αθλητή, μπορεί να είναι «**πολύ**» για έναν αρχάριο («**τῷ δὲ ἀρχομένῳ τῶν γυμνασίων**»). Επομένως, ο ειδικός («**ἐπιστήμων**») δεν ορίζει το μέσον με βάση τον αριθμητικό μέσο όρο, αλλά με βάση τον δέκτη. Ο Τσάτσος ακολουθεί την ίδια λογική, μεταφέροντας το παράδειγμα στον εργασιακό βίο: αν οι 16 ώρες δουλειάς είναι πολλές και οι 2 λίγες, η λύση δεν είναι υποχρεωτικά οι 9 ώρες, διότι το «**σωστό**» μεταβάλλεται ανάλογα με το άτομο. Με αυτόν τον τρόπο, η θεωρητική έννοια του «**μέσον δὲ οὐ τὸ τοῦ πράγματος ἀλλὰ τὸ πρὸς ἡμᾶς**» αποκτά πρακτική υπόσταση.

Επιπλέον, τα παράλληλα κείμενα φωτίζουν την τελολογική και αξιολογική διάσταση της μεσότητας. Στο δεύτερο αριστοτελικό απόσπασμα, τονίζεται ότι τα έργα των ανθρώπων κρίνονται ως «καλά» όταν δεν παρουσιάζουν καμία έλλειψη ή υπερβολή, διότι «**κάθε έλλειψη και υπερβολή φθείρει· σώζει η μεσότητα**». Αυτή η παραδοχή συνδέει τη μεσότητα με την τελειότητα του έργου. Ο Τσάτσος επεκτείνει αυτή την ιδέα, υποστηρίζοντας ότι η αρετή είναι «**ακριβέστερη και αξιότερη από κάθε τέχνη**», ακριβώς επειδή οφείλει να εντοπίζει το μέσον σε πολύ πιο σύνθετα και μεταβλητά πεδία από αυτά της απλής τεχνικής. Για τον Τσάτσο, η μεσότητα δεν είναι απλώς ένα χαρακτηριστικό της αρετής, αλλά η ίδια η «**ουσία**» της («**κατὰ μὲν τὴν οὐσίαν... μεσότης ἐστὶν ἡ αρετή**»).

Συμπερασματικά, η συνδυαστική μελέτη των κειμένων αποδεικνύει ότι η αριστοτελική μεσότητα αποτελεί έναν δυναμικό «κανόνα» ηθικής συμπεριφοράς. Ενώ η αριθμητική μεσότητα είναι μια απλή λογική διαπίστωση, το «προς ημάς» μέσον είναι μια πράξη ευθύνης. Όπως επισημαίνεται στο κείμενο αναφοράς, ο «**πᾶς ἐπιστήμων**» φεύγει από τα άκρα και «**τοῦθ' αἰρείται**» (αυτό επιλέγει), αναδεικνύοντας ότι η αρετή απαιτεί ελεύθερη βούληση και ορθολογικό προσδιορισμό της ατομικής ισορροπίας, ώστε να διασωθεί το ήθος από τη φθορά της υπερβολής και της έλλειψης.

B3. 1. κατάληψη, δίδωμι

2. ελάττωμα, πλεῖον

3. ακρόπολη, μέσον

4. σαρκοφάγος, άπεσθίω

5. βέλος, έλλειψις

B4. α. Λ

β. Σ

γ. Σ

δ. Λ

ε. Σ

Τις απαντήσεις επιμελήθηκε ο καθηγητής
Κωνσταντίνος Σκουμπόπουλος